

УДК 334.722

І. Я. Кулиняк

кандидат економічних наук, доцент

О. В. Кошик

Національний університет "Львівська політехніка"

СІМЕЙНИЙ БІЗНЕС: СПІВВІДНОШЕННЯ З ІНШИМИ ФОРМАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ

У статті розглянуто трактування бізнесу та його різновидів; проаналізовано тлумачення понять "господарська діяльність" і "підприємництво"; встановлено характеристики кожного з них. Особливу увагу спрямовано на сімейний бізнес, а також на співвідношення з приватною, індивідуальною, державною, колективною та іншими формами організації бізнесу. Виокремлено основні відмінності сімейного бізнесу від інших форм, зокрема, проведено порівняльний аналіз індивідуального, сімейного та колективного бізнесу. Виявлено особливості започаткування й функціонування сімейного бізнесу порівняно з іншими формами організації бізнесу.

Ключові слова: сімейний бізнес, індивідуальний бізнес, приватний бізнес, колективний бізнес, підприємництво.

I. Вступ

На сучасному етапі розвитку економіки України існує значна кількість форм організації бізнесу, причому кожна з них має свої переваги й недоліки, кожна є вигідною в певній ринковій ситуації в країні. Немає чіткого законодавчого розмежування між різновидами бізнесу, що й зумовлює незрозуміння та плутанину, тому актуально було б дослідити всі форми організації бізнесу й встановити чіткі відмінності між ними.

Проблеми організації бізнесу досліджували такі зарубіжні вчені, як: К. Аронофф, В. Горфінкель, Р. Карлок, А. Кросбі, Д. Речмен, Д. Уорд та ін. Серед вітчизняних науковців варто назвати праці І. Ляшенко, Н. Мозоли, Ю. Ніколенко, О. Окунєва, Л. Шваб, С. Шевеленко та ін. Проте в їхніх публікаціях не висвітлено розмежування різних форм організування бізнесу, зокрема, сімейного, що й зумовлює потребу в подальшому дослідженні цього питання.

II. Постановка завдання

Сімейний бізнес щодня набуває дедалі більшої популярності на теренах України, його аналізує багато теоретиків та практиків, проте досі він залишається мало вивченим у науковому плані. Тому основним завданням дослідження є виявити характерні особливості сімейного бізнесу та подати його порівняльну характеристику з іншими формами організації бізнесу.

III. Результати

На сьогодні економіка України розвивається та завойовує своє місце на міжнародному ринку. Особливу увагу приділяють такій формі господарювання, як сімейний бізнес. Проте для того, щоб краще зрозуміти

суть цього поняття та його відмінність від інших форм господарювання, потрібно розглянути трактування бізнесу загалом і його форм.

При дослідженні цього аспекту, постає, насамперед, питання тлумачення понять "господарська діяльність" та "підприємництво", їх розмежування та особливостей організації. Під господарською діяльністю в Господарському кодексі України [4] розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Також у ГКУ зазначено, що господарська діяльність, яка здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність).

Досить часто виникає плутанина з поняттями "бізнес" та "підприємництво". Більшість людей ототожнюють їх, хоча між ними є певна відмінність. Так, "бізнес" – значно ширше, адже "підприємництво" має таку властивість, як новаторство, а тому не кожен бізнес є підприємництвом [3, с. 11].

Отже, бізнес (англ. business – справа) – підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, що не може суперечити закону та спрямована на отримання прибутку. За організаційними формами й змістом господарювання в Україні виділяють такі види бізнесу: індивідуальний, сімейний, приватний, колективний, державний, комунальний тощо [1]. Розглянемо їх.

Індивідуальний – створюється й функціонує на базі приватної (особистої) власності

громадян. Його виключною особливістю є те, що індивідуальне підприємство базується тільки на індивідуальній праці власника.

Сімейний – базується на власності і праці сім'ї. До членів сімейного бізнесу входять громадяни, які пов'язані родинними зв'язками і живуть разом. При цьому власність використовується всіма членами сімейного підприємства спільно, а вироблена продукція належить усім учасникам цього підприємства, якщо інше не передбачено угодою про створення такого бізнесу [5].

Приватний – бізнес, що створений приватними особами, заснований на приватній власності й оперує приватним капіталом. На відміну від приватного бізнесу, в індивідуальному не використовується наймана праця, а лише індивідуальна праця власника [8].

Колективний – заснований на власності трудового колективу підприємства, кооперативу, іншого статутного товариства, громадської та релігійної організації [5].

Державний – це бізнес, що діє на основі державної власності.

Усі зазначені форми організації бізнесу мають ряд особливостей, певні недоліки та переваги. Проте всі вони наділені спільними характеристиками із "сімейним бізнесом". Так, досить часто виникають проблеми при розмежуванні індивідуального й сімейного бізнесу, проте в цих поняттях існує одна і досить вагома відмінність. Вона полягає в тому, що індивідуальне підприємство може використовувати працю виключно однієї людини-засновника, а в сімейних – використовують найману працю, кількість якої зростає пропорційно до збільшення масштабів бізнесу.

Якщо ж розглядати приватний та сімейний бізнес, основною відмінністю можна вважати те, що власність на приватне підприємство може бути зосереджене в руках партнерів, які мають виключно ділові відносини. Але коли йдеться про сімейний бізнес, то головною умовою є те, що вся влада та вплив на компанію мають належати одній або декільком сім'ям. Ще однією особливістю при співвідношенні сімейного та приватного бізнесу можна вважати те, що сімейний

бізнес завжди є приватним, проте приватний бізнес не завжди є сімейним.

Усі інші форми господарювання мають більш відчутні відмінності від сімейного бізнесу. Насамперед, це пов'язано з формою власності підприємства. Згідно з ГКУ [4], в Україні можуть діяти підприємства приватної, колективної, комунальної, державної та змішаної форм власності.

Беручи до уваги цю класифікацію, можна сказати, що державні підприємства базуються на загальнодержавній власності, комунальні – на власності адміністративно-територіальних одиниць, а тому і те, і інше є неможливим для організації сімейного підприємства. Загалом сімейні підприємства завжди функціонують лише в межах двох форм власності: приватної та колективної.

Також особливості організації та функціонування сімейного бізнесу існують з огляду на розмір підприємства (мале, середнє, велике). За даними досліджень [6], від 25 до 99% суб'єктів підприємницької діяльності сімейного типу в різних країнах зосереджені в секторі малого бізнесу. В Україні види економічної діяльності практично повністю здійснюють суб'єкти малого бізнесу, наприклад, виробництво туристичних товарів та торгівлю ними.

Згідно з дослідженнями Європейської комісії, для Європи характерна наявність великої кількості дрібних фірм. У Європі так звані мікропідприємства (з менше ніж 9 працівниками) і малі підприємства (10–49 працівників) становлять 53% всіх підприємств [2]. В Україні на сьогодні відсутні будь-які дослідження діяльності сімейних підприємств, тому немає достовірних даних про їхню кількість, структуру чи роль в українській економіці [11, с. 127]. Великих компаній в Україні, які зараховують сімейних, досить мало, проте в розвинутих країнах світу їх значно більше. Прикладами великого сімейного бізнесу є "Ford", "Opel", "Barilla", "Lavazza", "Dior", "Chanel" тощо.

Для кращого розуміння особливостей сімейного бізнесу проаналізуємо його відмінності від таких форм, як колективний та індивідуальний бізнес (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика форм організації бізнесу

Ознаки	Форми організації бізнесу		
	Індивідуальний бізнес	Сімейний бізнес	Колективний бізнес
Компетентність керівників	Низька	Середня	Висока
Законодавча база	ГКУ	Не прописана	ГКУ, ЗУ "Про акціонерні товариства", ЗУ "Про господарські товариства"
Майнова відповідальність	Усім майном	Усім майном	В межах вкладу / усім майном
Адаптація до змін	Висока	Залежно від розміру	Низька
Складність ведення обліку	Спрощена	Спрощена/ середня	Ускладнена
Рівень складності залучення інвестицій	Високий	Помірний	Низький
Оборотність капіталу	Найвища	Середня	Найнижча
Швидкість прийняття рішень	Висока	Висока	Низька
Вплив на ринку	Незначний	Залежно від розміру	Високий
Довговічність та стабільність	Низька	Висока	Середня

Сімейний бізнес має одну особливу характеристику, яка полягає в тому, що в ньому поєднуються такі поняття, як “володіння” та “управління”.

Під правом володіння власністю визнають юридично забезпечену можливість фактичного панування власника над майном, не пов'язану з використанням його властивостей. Право управління – це право користування і розпорядження майном в цілях і межах, встановлених власником [9].

Сімейний бізнес – це такий бізнес, у якому володіння й управління завжди взаємопов'язані та не функціонують одне без одного. Так, рішення про відкриття власної справи повинно бути повністю обміркованим і спланованим до найменших деталей. Тому процес відкриття сімейного бізнесу має свої характеристики, які є відмінними від інших форм організації бізнесу.

Першою й найбільш ваговою особливістю є те, що сімейний бізнес загалом започатковують люди, які не мають спеціальної освіти, пов'язаної з бізнес-управлінням, а також не є спеціалістами в тій чи іншій галузі. Найчастіше сімейний бізнес народжується із захоплень власників, їх певних хобі чи вподобань. Якщо ж брати до уваги інші форми господарювання, то тут уже працюють спеціалісти та професіонали, які мають відповідну освіту та досвід роботи. Наприклад, для того, щоб працювати в банківській сфері, необхідно мати економічну освіту, у галузі медицини – медичну, у сфері інформаційних технологій – освіту IT-спеціаліста тощо.

Також ще однією особливістю при започаткуванні сімейних підприємств можна вважати те, що при виборі сфери діяльності найбільшу увагу приділяють уподобанням власника, а вже на другому місці стоїть ринковий попит, який і формує напрям діяльності бізнесу. Але якщо говорити про приватний, індивідуальний чи інший вид бізнесу, тоді на перше місце поставлено дослідження конкуренції, насиченості та шляхів виходу на ринок, пошук каналів збуту, а також економічний аналіз виробничо-господарської діяльності. Коли ж усі ці аспекти досліджені та сформовані висновки, то обирають певну сферу діяльності та зіставляють побажання засновника з результатами цих досліджень.

Свої особливості сімейний бізнес має й при виборі партнерів. Тобто, коли створюється підприємство і йдеться про залучення ще однієї особи як партнера, тоді основним критерієм вибору постає фінансовий стан претендента на це місце, а вже після цього враховують його професійність, досвід та інші характеристики. Якщо ж дивитись з позиції сімейного бізнесу, то основним критерієм при виборі партнера є рівень довіри до нього, адже сімейний бюджет спільний і,

відповідно, причиною залучення нових партнерів є не нестача фінансових ресурсів, а потреба в допомозі при управлінні цим бізнесом.

Крім усіх вищезгаданих особливостей, існують й однозначно негативні сторони при започаткуванні сімейного бізнесу. Так, розмежування обов'язків і повноважень серед партнерів є значно простішим, якщо вони мають суто ділові відносини, проте, коли уже задіяні більш близькі стосунки (сімейне підприємство), виникають певні труднощі. Наприклад, встановлення субординації між партнерами, розподілу сфери впливу кожного члена сім'ї, формування скалярного ланцюга певного підприємства тощо.

Існує також ряд проблем, пов'язаних із функціонуванням сімейного бізнесу та його передачею у спадок, адже його основною метою більшість вважає безперервне зосередження влади в руках однієї сім'ї. Тому потрібно вирішити низку проблем, пов'язаних із зацікавленням власних дітей цим бізнесом. Тобто, якщо ми володіємо будь-яким підприємством, згодом можна його продати, проте, якщо це сімейне підприємство і воно не передається у спадок, а просто виставляється на продаж, втрачається увесь сенс його заснування. Тому власник такої форми організації бізнесу повинен, в першу чергу, зосередити свою увагу на власних нащадках, які згодом мають посісти його місце.

Крім вищезгаданої проблеми, існує ще одна, яка пов'язана зі схемами передачі бізнесу у спадок. Перша схема передбачає передачу за принципом “the power of one” – коли бізнес передають одній людині з покоління в покоління [10]. Такий метод обґрунтований тим, що якщо постійно ділити одну компанію між усіма дітьми, тоді згодом, через декілька поколінь, власників цієї компанії буде настільки багато, що управління нею стане занадто проблемним.

Друга схема передбачає поділ компанії між усіма дітьми. Етапи розвитку такого сімейного бізнесу складаються з трьох стадій [7]: власник, який домінує, – менеджер; партнерство братів та сестер – командне сімейне управління; корпорація кузенів.

Позитивними сторонами такої схеми можна вважати те, що значно меншою є відповідальність, яка лягає на одну особу: по-друге, існує більше можливостей залишити бізнес, а також такій схемі притаманно те, що влада не зосереджена в руках однієї особи, а ділиться між власниками. Це дає можливість розділити вплив серед певної кількості людей і приймати рішення не з позиції однієї особи, а враховуючи думку декількох.

Ще один елемент, на який обов'язково потрібно звернути увагу, – розпад сім'ї. Більшість людей, засновуючи сімейний бізнес, не розглядають такого варіанта, а тому досить часто не прописують ці питання в конт-

рактах, статутах чи інших документах. Та трапляються ситуації, коли через сімейні проблеми під удар потрапляє й бізнес. Такі ситуації загалом вирішуються у розвинутих країнах за допомогою підписання шлюбного контракту, проте в Україні таке явище є до-

сить новим і рідко застосовується. Отже, при започаткуванні сімейного бізнесу обов'язково потрібно обміркувати шляхи його розподілу при розпаді сім'ї. Результати нашого аналізу наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика особливостей започаткування й функціонування сімейного та інших форм організації бізнесу

Ознаки	Сімейний бізнес	Інші форми організації бізнесу
Вибір сфери діяльності	За допомогою захоплення, хобі, вподобань тощо	За допомогою маркетингового та економічного аналізу
Професійність	Любителі	Професіонали
Вибір партнерів	За рівнем довіри	За рівнем фінансового стану
Розмежування обов'язків і повноважень серед партнерів	Діловий та сімейний чинник	Діловий чинник
Передача в спадок	Обов'язкова	Не обов'язкова
Вплив сімейних стосунків на бізнес	Яскраво виражений	Немає впливу

Владислав Бурда, президент концерну "Європродукт", вважає, що перед організацією сімейної компанії варто чітко прописати сімейну конституцію. Сімейна конституція – це фундамент, який допоможе захистити бізнес від можливих небезпек [7].

IV. Висновки

Отже, сімейний бізнес – це особливий бізнес, який, на відмінну від інших форм організації бізнесу, потребує аналізу не лише ринкового попиту, а й сімейних аспектів. Адже для ефективного його започаткування, функціонування та подальшого розвитку необхідно врахувати всі можливості, які притаманні сім'ї, а також проблеми, з якими вона може зіткнутися. Для багатьох поєднання сімейних і ділових відносин може стати негативним результатом, тому дуже важливим є пошук шляхів розмежування проблем, які виникають на роботі, із сімейними проблемами, або ж навпаки. Проте, незважаючи на всі "за" і "проти", сімейний бізнес є найкращим варіантом для реалізації власного підприємницького потенціалу та отримання значних прибутків як і для себе, так і для власних нащадків.

Список використаної літератури

1. Бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Бізнес>.
2. Будинський Р. [Електронний ресурс] / Р. Будинський. – Режим доступу: http://budynskiy.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=135&Itemid=103.
3. Гой І. В. Підприємництво : навч. посіб. / І. В. Гой, Т. П. Смелянська. – Київ : Центр навчальної літератури, 2013. – 368 с.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

5. Індивідуальне підприємство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/10981205/politekonomiya/individualne_pidpriyemstvo.
6. Кіренкіна Е. С. Організаційно-економічне забезпечення розвитку сімейного підприємництва на ринку туристичних товарів : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Е. С. Кіренкіна. – Симферополь, 2011. – 20 с.
7. Про практику застосування судами законодавства під час розгляду цивільних справ про захист права власності та інших речових прав : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 28.01.2013 р. № 24-150/0/4-13.
8. Приватне підприємство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Приватне_підприємство.
9. Про місцеве самоврядування : Закон України зі змінами від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
10. Сімейний бізнес – ефективний бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://innovations.com.ua/ua/articles/13740/temp>.
11. Чухрай Н. І. Сімейне підприємництво в Україні: стан, бар'єри та напрями їх подолання / Н. І. Чухрай, І. Я. Кулиняк // Сучасний інструментарій та галузеві особливості управління підприємствами України : монографія / за наук. ред. Н. І. Чухрай. – Львів, 2014. – С. 124–144.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2014.

Кульняк І. Я., Кошик О. В. Семейный бизнес: соотношение с другими формами организации бизнеса

В статье рассмотрена трактовка бизнеса и его разновидностей; проанализированы понятия "хозяйственная деятельность" и "предпринимательство; установлены характеристики каждого из них. Особое внимание направлено на семейный бизнес, а также на соотно-

шение с частным, индивидуальным, государственным, коллективным и другими формами организации бизнеса. Выделены основные отличия семейного бизнеса от других форм, в частности, проведен сравнительный анализ индивидуального, семейного и коллективного бизнеса. Выявлены особенности открытия и функционирования семейного бизнеса по сравнению с другими формами организации бизнеса.

Ключевые слова: семейный бизнес, индивидуальный бизнес, частный бизнес, коллективный бизнес, предпринимательство.

Kulyniak I., Koshyk O. Family Business: Relationship With Other Forms of Business Organization

Many economic aspects have been investigated at the present stage of Ukraine development. However, there is no clear difference between the types of business at present. Therefore, the main aim of the paper is to investigate and establish the differences between all types of business, especially family and description of their advantages and disadvantages. Another of the main tasks set by the authors is to study the launch and operation of the family business in Ukraine compared to other kinds of business.

This article deals with the interpretation of business in general and its varieties, has been analyzed interpretation of the concepts of "economic activity" and "entrepreneurship", has set properties of each. Particular attention is focused on the peculiarities of the family business, as well as its relationship with the private, individual, state, and collective forms of business organization.

On the basis of the Commercial Code of Ukraine there has been presented the division of enterprises according to ownership and have been their differences analyzed, also the forms of family owned businesses have been defined. We have found aspects of construction and operation of the family business.

The analysis of management forms has separated main distinguishing characteristics between them, which include: leaders competence, legislation, adaptation to changes, the complexity of accounting, the level of difficulty of attracting investments, capital turnover, speed of decision making, the impact on market and longevity of the business. In the article there has been made comparative analysis of individual, family and group business with the above-mentioned characteristics. The article shows the main disadvantages in setting up a family business and its transmission by inheritance.

Thus, the study of literature has found two basic transmission schemes of inherit age the family business: "the power of one" and sharing between all children. According to the investigation of these schemes have been set features, advantages and disadvantages. During the study have been identified features of the launch and operation of the family business and other forms of ownership. The comparison was done using the following main characteristics: scope, professionalism, choice of partners, division of powers and responsibilities between the partners, the transmission of heredity, the influence of family relationships.

Thus, in general, the main aspect, which was sent by authors, is the main distinctive features of family business, its relationship with other forms of management. So this article can highlight the main differences, advantages and disadvantages of market functioning and problems, which are faced by the founders of a particular type of business, as the initial creation and throughout lifetime.

Key words: family business, individual business, private business, collective business, entrepreneurship.